

Конституційне регулювання права на результати творчої діяльності в країнах Європейського Союзу

В.В. Іванюшенко
кандидат юридичних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

А.О. Мішкур
студентка ОКР «Магістр» юридичного факультету, спеціальність «Інтелектуальна власність»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

У статті проаналізовано рівень регулювання права на результати творчої діяльності за конституціями країн ЄС на рівні установчих договорів ЄС і міжнародних договорів.

В статье проанализирован уровень регулирования права на результаты творческой деятельности в конституциях стран ЕС на уровне учредительных договоров ЕС и международных договоров.

The level of regulation of the right to results of creative activity in Constitutions of the European Union countries as well as in constituent the EU Agreements and international agreements is analysed in this article.

Ключові слова: творча діяльність, конституція, договір.

Постановка проблеми

В умовах євроінтеграційних прагнень для нашої держави важливо забезпечити відповідність законодавства України *acquis communautaire* ЄС [1, с. 8]. Цей процес вимагає аналізу як законодавства Євросоюзу, так і законодавства кожної окремої країни-члена з метою вивчення стану відповідності законодавства нашої країни та заходів, необхідних для належної адаптації з урахуванням досвіду країн ЄС [2, с. 73].

Євросоюз визначає гармонізацію законодавства у сфері інтелектуальної власності як одну з важливих передумов набуття членства. Конституція, якій повинно відповідати все законодавство держави, закладає основні принципи здійснення інтелектуальної, творчої діяльності [3, с. 19]. Тому вивчення питання регулювання права на результати творчої діяльності в конституціях європейських держав для нас є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти адаптації українського законодавства до законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності були предметом дослідження таких вчених, як Ю.М. Капіца [3], М.В. Паладій [2], О.П. Орлюк [4, 11] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Учені відзначають, що, як свідчить практика, роль конституції в питанні регулювання права на результати творчої діяльності ще далеко не усвідомлена і потребує науково-практичного осмислення. Конституція не лише закладає основи формування законодавства країни, вона формує передумови підвищення рівня правової культури відносин, гарантій прав суб'єктів правовідносин і підстав юридичної відповідальності [4, с. 70-71].

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження рівня регулювання права на результати творчої діяльності в країнах ЄС для порівняння рівня конституційного регулювання в Україні та використання кращого європейського досвіду у зв'язку з необхідністю адаптації законодавства нашої країни до *acquis communautaire*.

Виклад основного матеріалу дослідження

Конституційне закріплення права на результати творчої діяльності отримано з другої половини ХХ ст. як наслідок співпраці між державами та прийняття міжнародних документів з прав людини, зокрема, Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р., Загальної декларації про культурну різноманітність від 2 листопада 2001 р. [5] тощо.

Відповідно до положень міжнародних документів гарантована конституціями свобода творчості повинна створювати умови для такої творчості шляхом забезпечення охорони інтелектуальної власності. Наведемо деякі приклади закріплення права на результати творчої діяльності на конституційному рівні:

1. Конституція Латвійської Республіки від 15 лютого 1992 р.:

п. 113 гл. 8 «Держава визнає свободу наукової, художньої й іншої творчості, а також захищає авторське право і патентне право» [6].

2. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р.:

п. 1 ст. 43 «Свобода наукових досліджень і мистецтва гарантується. Права на результати творчої й розумової діяльності охороняються законом» [7].

3. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р.:

Ст. 69 «Гарантується свобода наукової, культурної і художньої творчості. Держава сприяє і допомагає розвитку науки, культури й мистецтва. Держава захищає наукові, культурні, художні цінності як духовне

народне надбання. Гарантується захист моральних і матеріальних прав, що виникають у зв'язку з науковою, культурною, художньою, інтелектуальною й іншою творчістю» [8].

4) Конституція Республіки Кіпр від 30 серпня 1995 року:

п. 1 ст. 25 «Кожний має право здійснювати будь-яку професію, займатися особливою діяльністю, чи торгівлею, працею, що приносить прибуток» [9].

У конституціях таких держав, як Австрія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія не міститься прямого закріплення прав на результати творчої діяльності. Наприклад, відповідно до п. 3 ст. 5 Основного закону Німеччини «Мистецтво і наука, дослідження і викладання вільні» [10].

Згідно з положеннями Конституції Італії «мистецтво і наука вільні і викладання їх вільне». Стаття 9 конституції передбачає, що Республіка заохочує розвиток культури, наукових і технічних досліджень [11].

У конституціях, які не містять обов'язку держави із забезпечення права на результати творчої діяльності, такий обов'язок входить до загальних положень щодо обов'язку держави захищати права людини і громадянина.

Варто відмітити, що в 11 із 48 конституцій європейських держав не міститься положень щодо прав відносно творчої діяльності. Серед країн, у конституціях яких немає посилення на інтелектуальні права, є Данія, Бельгія, Велика Британія, Нідерланди, Франція. Однак це не означає фактичної відсутності охорони таких прав у цих країнах. Зокрема у Франції, незважаючи на відсутність вказаних положень у конституції, було прийнято Кодекс інтелектуальної власності, що є зібранням усіх законів у цій сфері [12, с. 118].

Загалом гарантією прав людини на результати творчої діяльності в таких країнах є те, що вони – учасники міжнародних договорів про охорону прав інтелектуальної власності.

Серед таких договорів:

1. Бернська Конвенція про охорону лі-

тературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. [13], основними засадами якої є:

- національний режим;
- принцип автоматичної охорони;
- принцип незалежності охорони.

2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [14], яка охороняє права винахідників і технічну творчість.

3. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 р. (м. Женева), переглянута в Парижі 24 липня 1971 р., [15] відповідно до якої прийнято компромісне рішення, за яким формальності, передбачені національним законодавством, вважаються виконаними щодо будь-якого твору, що користується конвенційною охороною, якщо будуть дотримані формальності, встановлені самою Конвенцією.

4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. [16]. Основним принципом угоди є принцип національного режиму, за яким громадяни однієї країни-члена користуються в іншій країні таким самим правовим режимом, як і її громадяни щодо охорони права інтелектуальної власності. Другим принципом є принцип найбільшого сприяння, який встановлює, що будь-які переваги, пільги, привілеї або імунітет, надані членом угоди громадянам будь-якої іншої держави, надаються невідкладно і безумовно громадянам усіх країн-членів за можливими окремими винятками.

5. Договір ВОІВ про авторське право [17], прийнятий Дипломатичною конференцією з питань авторського права і суміжних прав 20 грудня 1996 р. з метою подальшого вдосконалення системи міжнародно-правової охорони авторських прав на літературні та художні твори тощо.

Конституції країн Європи закріплюють права людини через імплементацію норм міжнародного права, а також шляхом включення самих міжнародних договорів у системи внутрішнього права. Конституція Іспанії в ст. 10 проголошує відповідність закріплених у ній прав і свобод людини Загальній декларації прав людини

1948 р., а також міжнародним договорам і угодам, ратифікованим Іспанією [18].

У ст. 10 Конституції Італії зазначається, що правопорядок країни узгоджується із загальноновизнаними нормами міжнародного права [11].

Конституція Словаччини у п. 5 ст. 7 визнає міжнародно-правові документи про права людини як безпосередньо діюче в країні право [7]. Відповідно до ст. 25 Конституції Німеччини: «Загальноновизнані норми міжнародного права є складовою частиною Федерального права. Вони мають перевагу перед законами і породжують права й обов'язки безпосередньо для осіб, що проживають на території Федерації» [10].

У ст. 25 Паризької Конвенції про охорону промислової власності зазначено: «Кожна країна, яка є учасницею цієї Конвенції, бере зобов'язання вжити згідно з своєю Конституцією заходи для забезпечення застосування цієї Конвенції» [14]. Це положення кореспондується зі ст. 26 Міжнародної Конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організації ефірного мовлення [19].

Отже, на міжнародному рівні прийнято документи, які закладають основу для регулювання права на результат творчої діяльності на державному рівні. І основним для забезпечення прав людини на результати творчої діяльності є не безпосередньо регулювання таких прав на конституційному рівні, а конституційне забезпечення виконання взятих державою зобов'язань за міжнародними договорами та в рамках Європейського Союзу, який на сьогодні включає 28 європейських країн.

Основним документом із регулювання відносин щодо творчої діяльності на рівні ЄС на сьогодні є Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р., якою гарантується свобода художньої творчості та науково-дослідницької діяльності [20].

Відповідно до положень Хартії, у випадках, коли остання не застосовується, захист основних прав гарантується відповідно до конституцій чи конституційних

традицій країн ЄС і міжнародних конвенцій, які вони ратифікували.

Конституційну хартію ЄС по суті формують установчі договори ЄС (первинне право).

Серед цих договорів питання інтелектуальної власності до 2007 р. регулювалися лише в Договорі про заснування Європейської Спільноти з атомної енергії 1957 р. [21], який передбачає обов'язок для кожної держави-члена інформувати органи Євратома про надходження заявок на патенти в галузі атомної енергії та про зміст таких заявок. Стаття 17 Договору Євратома встановлювала можливість видачі примусових ліцензій на використання винаходів у галузі атомної енергії, навіть у супереччю волі патентовласника [3, с. 52].

Після невдачі прийняття Договору про Європейську Конституцію (2004 р.), 13 грудня 2007 р. в Лісабоні було підписано договір, що замінить Європейську конституцію «Лісабонський договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз і Угоду про утворення Європейського Союзу» («Лісабонський договір») [22]. Лісабонський договір лише доповнює та уточнює Маастрихтську угоду і Римський договір.

У Розділ VI Договору про Європейський Союз (ДЄС) (за Лісабонським договором він має назву Договір про функціонування Європейського Союзу) було додано ст. 97а відносно утворення європейських прав інтелектуальної власності (у кодифікованій версії Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) – ст. 118).

Стаття передбачає, що в процесі створення та функціонування внутрішнього ринку Європейський Парламент і Рада, діючи відповідно до звичайної законодавчої процедури, забезпечать заходи, необхідні для створення європейських прав інтелектуальної власності з метою забезпечення однакового захисту прав інтелектуальної власності по всьому Союзу та з метою створення централізованої процедури авторизації, координації та нагляду.

До ст. 133 ДЄС (ст. 207 ДФЄС) додано, що спільна комерційна політика повинна

бути заснована на єдиних принципах, що стосується, зокрема... «комерційних аспектів інтелектуальної власності».

Таким чином, сфера інтелектуальної власності отримала регулювання на рівні первинного права Євросоюзу. Розвиток первинного законодавства у сфері інтелектуальної власності знайшов відображення в судовій практиці та актах вторинного законодавства ЄС.

Серед таких актів: Директива від 14 травня 1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм; Директива від 27 вересня 1993 р. про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав за застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції; Директива від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних; Директива ЄС 2001/29 від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві; Директива 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності тощо.

Гармонізація законодавства у сфері інтелектуальної власності постійно триває в ЄС та зумовила створення багатьох єдиних правил на території всього Союзу. Однак, імплементація директив у національному законодавстві держав-членів відбувається по-різному. Тому, поки не можна говорити, що утворено, наприклад, авторське право ЄС. Та все ж акти законодавства Євросоюзу становлять нормативний кістяк європейського законодавства про авторське право, що забезпечує кращі стандарти охорони прав на результати творчої діяльності в кожній державі-члені [4, с. 251, 268].

Варто зазначити, що судова практика в ЄС призвела до визнання верховенства права Союзу над національним правом держав-членів. 17 Декларація, що є Додатком до Лісабонського договору (від 13 грудня 2007 р.), містить положення щодо верховенства права ЄС. Цей документ визначає, що відповідно до судової практики Суду Справедливості Євросоюзу, договори і закон, прийнятий на рівні Союзу, мають верховенство над законом держав-членів, відповідно до умов, визначених у

зазначеній судовій практиці. Відповідно до Висновку Юридичної Служби Ради від 22 червня 2007 р., з прецедентного права Суду Справедливості випливає, що примат права ЄС є наріжним принципом права Співтовариства. На думку суду, цей принцип є притаманним специфічному характеру Європейського Співтовариства.

Якщо говорити про відображення в конституціях країн Європи примату права ЄС, нові його члени, наприклад, внесли у свої конституції положення про примат права Євросоюзу над внутрішнім. У ст. 7 Конституції Словаччини визначено, що обов'язкові правові акти Європейського Співтовариства і Європейського Союзу мають пріоритет у порівнянні із законами Словацької Республіки [7].

Таким чином, відсутність конституційного регулювання права на результати творчої діяльності в деяких європейських країнах зовсім не означає, що в них немає належної охорони таких прав. Ці права гарантуються державами завдяки прийняттю зобов'язань за міжнародними договорами та договорами в рамках ЄС, що мають примат над національним правом.

Ураховуючи євроінтеграційні прагнення України для нашої країни важливо забезпечити відповідність законодавства праву ЄС [12, с. 75]. Необхідно відмітити, що зміст ст. 41 Конституції України [1]

цілком відповідає ст. 17 Хартії основних прав Євросоюзу.

Взагалі положення Конституції України (статті 54 та 41) виглядають досить прогресивними, ураховуючи відсутність конституційного регулювання права на результати творчої діяльності в деяких європейських країнах.

Однак, варто пам'ятати, що, по-перше, належний рівень конституційного регулювання, на жаль, не забезпечує практичної реалізації таких норм, по-друге, попри відповідність положень Конституції України праву ЄС спеціальне законодавство України щодо права на результати творчої діяльності ще не приведено у відповідність до законодавства ЄС.

Висновки

Проаналізувавши рівень регулювання права на результати творчої діяльності в конституціях країн Європи, можна дійти висновку, що положення Конституції України виглядають досить прогресивними на фоні відсутності такого регулювання або непрямого регулювання цієї сфери суспільних відносин у певних країнах.

Для України особливо актуальним є забезпечення практичної реалізації конституційних норм і належної адаптації спеціального законодавства до *acquis communautaire* ЄС на основі цінностей, закладених конституцією.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Паладій М.В. Сфера інтелектуальної власності в Україні : проблемні питання державного управління в умовах інтеграції в міжнародні співтовариства : монографія / М.В. Паладій. – К. : Форум, 2011. – 240 с.
3. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред. Ю.М. Капіци. – К. : Слово, 2006. – 1104 с.
4. Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності : монографія / за заг. ред. д.ю.н. О.П. Орлюк. – К. : НДІ ІВ НАПрНУ, Лазурит-Поліграф, 2011. – 326 с.
5. Міжнародне право в документах / М. В. Буроменський (уклад.). – Харків : Видавництво нац. унів-ту внутр. справ, 2003. – 376 с.
6. Конституція Латвійської Республіки від 15 лютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/satver~1.htm#8>
7. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>
8. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2405>

9. Конституція Республіки Кіпр від 30 серпня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83EED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf)
10. Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
11. Конституція Республіки Італія від 1 січня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legislationline.org/download/action/download/id/1613/file/b4371e43dc8cf675b67904284951.htm/preview>
12. Правове забезпечення сфери інтелектуальної власності в Україні в контексті Європейської інтеграції: концептуальні засади: монографія / за заг. ред. д.ю.н. О.П. Орлюк. – К. : Лазурит-Поліграф, 2010. – 464 с.
13. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_051
14. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
15. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_052
16. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
17. Договір Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності про авторське право від 20 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_769.
18. Конституція Іспанії від 6 грудня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
19. Міжнародна (Римська) конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_763
20. Charter of fundamental rights of the European Union [2000] OJ C 364/1 (18 December 2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000X1218\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000X1218(01):EN:HTML)
21. Treaty establishing the European Atomic Energy Community (25 March 1957) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11957A/TXT:EN:PDF>
22. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing European Community (13 December 2007) [2007], 2007 O.J. C 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>